

Alþingi ályktar ...vegna ríkjandi ástands sé tímabært að ganga frá formlegum sambandsslitum

Bjarni Benediktsson - Alþingi - Sambandsslit

Tekið af vef Borgarskjalasafnsins

bjarnibenediktsson.is

Einkaskjalasafn nr. 360
Stjórnámálamaðurinn
Askja 2-9, Örk 2

©Borgarskjalasafn Reykjavíkur

I.

Að vandlega íhuguðu máli ályktar Alþingi, að enn sé eigi vegna ríkjandi ástands tímabært að ganga frá formlegum sambandslitum Íslands og Danmerkur og endanlegri stjórn-skipun ríkisins og skuli því stjórnarskrárnefnd sú, sem kosin var á síðasta þingi, halda áfram störfun, enda sé nefndarnömunum fjölgað svo, að þar eigi soti tveir fulltrúar frá hverjum þeim flokki, sem Alþingi skipa.

II.

Í tilefni af orðsöndingu yðar, herra sendifulltrúi, dags. 20. ágúst 1942, sem hefir inni að halda athugasemdir ríkisstjórnar Bandaríkja Norður-Ameríku við álitssgerð mína, er yður var afhent 8. ágúst 1942, vil ég tjá yður það, sem nú skal greina:

Ríkisstjórn Íslands og Alþingi Íslendinga hafa raki-lega íhugað athugasemdir þessar, þar sem fram kemur, að ríkisstjórnirnar eru sammála um, að ógilding sambandslagasamningsins milli Íslands og Danmerkur og sambands þess, sem byggist á honum, og hinar fyrirhuguðu breytingar á grundvallaratriðum í stjórnskipun Íslands, sé mál, sem íslenska þjóðin ein eigi á friðartímum að taka ákvörðun um eftir óskum sínum og þörfum. En því frekur er ríkisstjórn Íslands og Alþingi sannfært um, að ríkisstjórn Bandaríkjanna muni að athuguðu máli fallast á, að á sínum nættutímum sem þessum, sé eðlilegt að íslenska þjóðin óski að hafa stjórnskipun sinni í fast form í samræmi við fyrri yfirlýsingar Alþingis til þess þannig að vera betur viðbúin öruggleikum þeim, er að steðja, heldur en unnt er með þeirri bráðabirgða-

skipan, sem nú er. Enda fá ríkisstjórn Íslands og Alþingi ekki skilið, að baráttunni fyrir frelsi í heiminum geti orðið að því ógagn, að hin litla íslenska þjóð megi nú á lögformlegan hátt staðfesta það frelsi, sem hún um aldir hefir þráð, og hún hefir nú í verki hlotið fyrir atburðanna rás. Að þessu athuguðu treysta ríkisstjórn Íslands og Alþingi Íslendinga því, að ríkisstjórn Bandaríkjanna skilji, að íslenzku þjóðinni sé eigi unnt að láta niður falla fyrirhugaðar aðgerðir til formlegra sambands-slita Íslands og Danmerkur og endanlegrar samþykktar stjórnarskipunar alfrjáls Íslands.

III.

Alþingi ályktar, að samtímis næstu kosningum til Alþingis skuli leggja þá spurningu, hvort Íslendingar óski formlegra sambandslita við Danmörku og stofnunar lýðveldis á Íslandi, undir atkvæði allra kosningabarra manna í landinu til samþykktar eða synjunar, og skal atkvæðagreiðslan vera leynileg.

IV.

1) 80. gr.

Stjórnarskrá þessi öðlast gildi 17. júní 1944. Samtímis falla úr gildi stjórnarskrá konungsríkisins Íslands, nr. 9, 18. maí 1920, og stjórnarskipunarlög nr. 22, 24. marz 1934, og um breyting á henni.

2) 80. gr.

Stjórnarskrá þessi öðlast gildi þegar Alþingi ákveður. Samtímis falla úr gildi stjórnarskrá konungsríkisins Íslands, nr. 9, 18. maí 1920 og stjórnarskipunarlög nr. 22, 24. marz 1934, og um breyting á henni.

Ríkisstjórn Íslands og Alþingi Íslendinga hafa vandlega íhugað orðsöndingu yðar, dags. 20. ágúst 1942, herra sendi-fulltrúi, sem hefir inni að halda athugasemdir ríkisstjórnar Bandaríkjanna - Norður - Ameríku við álitserð mína, er yður var afhent 8. ágúst 1942. Af þessu tilofni vil ég tjá yður það, sem nú greinir:

Ríkisstjórn Íslands og Alþingi vilja á engan hátt aðhafast neitt það, sem kynni að hafa óheppileg áhrif á hornaðar-átök hinna sameinuðu Þjóða. Ríkisstjórn Íslands og Alþingi hafa því ákveðið, (3) að hin nýja stjórnarskrá, sem þegar hafði verið fastmalum bundið, að samþykkt skyldi á þessu þingi, skuli eigi öðlast gildi (2) þegar í stað, svo sem ráðgert var, heldur fyrst 17. júní 1944, en þá var samkvæmt fyrirmælum sjálfs sambandslagasamningsins milli Íslands og Danmerkur heimilt að fella hann úr gildi, og því eigi unnt að misnota afnám hans á þann hátt, sem ríkisstjórn Bandaríkjanna óttast að gert kunni að verða, ef Ísland notar rétt þann, sem það telur sig hafa til þess að fella hann nú þegar úr gildi.

(2) skuli eigi öðlast gildi fyrr en Alþingi ákveður. Sambandslagasáttmálinn milli Íslands og Danmerkur haggast því eigi við samþykkt stjórnarskrár þeirrar, sem Alþingi nú afgreiðir og vafalaust verður endanlega samþykkt á næstkomandi hausti eða fyrrihluta vetrar. Með þessum hatti hefir Alþingi í hendi sér að láta hina nýju stjórnskipun ganga í gildi jafnskjótt sem nauðsynlegt er talið vegna þagsmuna Íslands, án þess að hinum sameinuðu Þjóðum séu þar með bakaðir öruggleikar. En stjórnarskrárbreyting er á Íslandi svo miklum öruggleikum bundin, að eigi hefir bótt unnt, að fresta samþykkt hennar úr því að hattu þeirri, sem ríkisstjórn Bandaríkjanna óttast, verð-

ur forðað með þessum fyrirvara um gildistöku hennar.,

(3) hafa því ákveðið að hverfa frá því að samþykka niðurfall sambandslagasamningsins milli Íslands og Danmerkur og endanlega stjórnskipun íslenska ríkisins nú þegar, en láta í þess stað á næsta hausti fara fram Þjóðaratkvæðagreiðslu um málið, sem gæti orðið til leiðbeiningar, þegar tímabært þótti að taka málið upp og örugglega sannað, að eigi væri um að ræða erlend áhrif á ákvarðanir Íslendinga, og þar með forðað hinum skaðlegu áhrifum, or ríkisstjórn Bandaríkjanna óttast að leiða laumi af ákvörðun Íslendinga.

V.

a) Alþingi lýktar að veita beri ákvörðunum um fornleg sambandsslit Íslands og Danmerkur og endanlega stjórnskipun ríkisins, sórstaka helgi og þunga með því að samþykka þar á Þjóðfundum, sem saman voru kvæddur eftir ályktun Alþingis, þegar tímabært þykir vegna ríkjandi ástands. Stjórnarskrárnefnd sú, sem kosin var á síðasta þingi, skal því halda áfram störfum að undirbúningi fyrir
ar
irhugaði/ stjórnarskrár, jafnframt því, sem hún undirbúi kosningalög til Þjóðfundar, enda sé nefndarmönnum fjölgað svo, að þar eigi sæti tveir fulltrúar frá hverjum þeim flokki, sem Alþingi skipa.

b) Frv. til stjórnskipunarlags um viðauka við stjórnarskrá konungsríkisins Íslands, nr. 9, 18. maí 1920, o.s.frv.

1. gr.

Á eftir 3. mgr. 75. gr. bætist ný mgr. svohljóðandi:

Þegar Alþingi telur tíðabært að ganga frá formlegum sambands slitum Íslands og Danmerkur og endanlegri stjórnarskipun ríkisins, skal þegar í stað kveðja saman Þjóðfund til að kveða á um sambands slitin og setja fyrirmali um skipun æstu stjórnar ríkisins. Ályktanir Þjóðfundar um þessi efni hafa gildi sem stjórnarskipunarlög.

Á Þjóðfundum eiga soti 150 fundarmenn. Kosningarrétt og kjörgengi til Þjóðfundar hafa allir þeir, sem kosningarrétt hafa til Alþingis.

Um fyrirkomulag kosninga til Þjóðfundar skal kveðið á í lögum, en Þjóðfundur setur sér sjálfur fundarskóp.

c) Í tilefni af orðsendingu yðar, herra sendifulltrúi, dags. 20. ágúst 1942, sem hefir inni að halda athugasemdir ríkisstjórnar Bandaríkja Norður-Ameríku við álitssgerð mína, er yður var afhent 8. ágúst 1942, vil ég tjá yður það, sem nú skal greina:

Ríkisstjórn Íslands og Alþingi Íslendinga hafa rakilega íhugað athugasemdir þessar, þar sem fram komur, að ríkisstjórnirnar eru sammála um, að ógilding sambandslagasamningsins milli Íslands og Danmerkur og sambands þess, sem byggist á honum, og hinar fyrirhuguðu breytingar á grundvallaratriðum í stjórnarskipun Íslands, sé mál, sem íslenska þjóðin ein eigi á friðartímum að taka ákvörðun um eftir óskum sínum og þörfum, enda er það í samræmi við þann skilning, sem Íslendingar hafa frá öndverðu lagt í orðsendingu forseta Bandaríkja Norður-Ameríku til forsetisráðherra Íslands 8. júlí 1941. Að þessu og öllum öðrum aðstöðum vanlegra athuguðum, hafa ríkisstjórn Íslands og Alþingi orðið ásátt um að fresta að svo stöddu að ganga frá formlegum sambands slitum og endanlegri stjórnarskipun ríkisins, enda þótt annað hafi áður verið ákveðið. Í þess stað verða einungis gerðar ráðstafanir, sem af innri ástæðum eru nauðsynlegar til þess

6. öls.

að málið verði sem best undirbúið, þegar tímabært þykir
að taka það upp til afgreiðslu.

— o —